

Akademie věd České republiky

Teze disertační práce k získání vědecké hodnosti
„doktor věd“
ve skupině historické vědy

Češi a Poláci na Těšínsku 1945-1949

Komise pro obhajobu doktorských disertací v oboru
obecné a české dějiny

doc. PhDr. Jiří Friedl, Ph.D.

Historický ústav Akademie věd České republiky

Praha 2014

Disertace vznikla v letech 2008 až 2012 v Historickém ústavu Akademie věd ČR v Praze a na pobočce v Brně.

Uchazeč: doc. PhDr. Jiří Friedl, Ph.D.
vědecký pracovník Historického ústavu AV ČR – pobočka Brno

Oponenti:

Teze byly rozeslány dne:

Obhajoba disertace se koná dne:

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.
předseda komise pro obhajoby
doktorských disertací ve vědním oboru
obecné a české dějiny
Akademie věd České republiky

Úvod

Vztahy mezi Čechy a Poláky na Těšínsku představují nejednoduchou část naší společné, česko-polské historie. Z řady důvodů v nich ve 20. století mnohdy převládal konflikt, jehož kořeny se snažili historikové představit. Nejvíce se jejich pozornost soustřeďovala na léta 1918–1920, kdy mezi Československem a Polskem propukl spor o Těšínské Slezsko. Méně zájmu zaznamenáváme v případě dalších a neméně důležitých období v moderních dějinách česko-polských vztahů na Těšínsku, mezi něž patří i první léta po druhé světové válce. Poznání vztahů mezi Čechy a Poláky na Těšínsku je přitom velmi důležité i s ohledem na studium česko-polských vztahů obecně. Vždyť už profesor Masarykovy univerzity v Brně Josef Macůrek napsal, že česko-polské vztahy není možné chápat „jen z hlediska Prahy a Varšavy, nýbrž [je nutné] přihlížet k prostředí, kde oba národní celky se přímo stýkaly a stýkají [...]“.¹

Předchozí mnohaleté studium vztahů mezi Československem a Polskem v letech 1945–1949, které vyústilo v roce 2008 v monografickou studii,² mě přivedlo k závěru, že právě problematiku vztahů mezi Čechy a Poláky na Těšínsku v tomto období je nutné podrobit důkladné analýze a dobře ji poznat. Toto téma se dosud neseťkalo s výraznějším zájmem ze strany českých historiků, a tak se zpracování monografické studie jeví jako velmi aktuální. Avšak nejen z tohoto důvodu. Nové, poválečné Československo mělo být podle košického vládního programu již pouze státem Čechů a Slováků, státem, kde by menšiny, pokládané za neloajlní a jednu z příčin zániku předválečné republiky, už neměly místo. Pokud se po roce 1989 u nás hovořilo o menšinách v českých zemích těsně po druhé světové válce, tak se zájem dosud soustřeďoval na otázky spojené s vysídlením sudetských Němců. Může to vyvolávat nesprávný dojem, že stát řešil v období tzv. třetí republiky pouze existenci tohoto minoritního společenství na svém území.

1. Východiska a hlavní směry dosavadního bádání

Čeští historikové se sice česko-polskými vztahy na Těšínsku v letech 1945–1949 věnovali jako první už v šedesátých letech, avšak ve srovnání s polskými kolegy mnohem méně. Vilém Plaček se ve svých průkopnických (na tehdejší dobu) studiích zabýval jak postavením polské menšiny v době těsně po druhé světové válce, tak i národnostním a politickým poměrům na Těšínsku (bibliografické citace je možné nalézt v připojeném seznamu literatury,

¹ MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno 1998, s. 40.

² FRIEDL, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945–1949. In: FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: *Rozpačité spojenectví. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Praha 2008, s. 11–339.

podrobný rozbor literatury je pak k dispozici v samotné práci). Otázce polského školství se tehdy věnoval Jan Lukašík. I když jsou práce obou autorů samozřejmě poplatné době, v níž vznikly (zvláště J. Lukašíka), přesto obsahují základní faktografii a materiálovou základnu, z níž lze dodnes vycházet. Tyto studie však ukázaly, že vztahy mezi Čechy a Poláky na Těšínsku byly konfliktní. Pravděpodobně z tohoto důvodu neměl komunistický režim zájem na tom, aby výzkum této oblasti pokračoval.

Nové možnosti nastaly po roce 1989. Zaměřme se nejprve na práce polských historiků. V roce 1990 vyšla kniha Marka Kazimierze Kamińskiego *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945-1948*, v níž pojednal celkově o československo-polských vztazích v letech 1945–1948 a věnoval pozornost i postavení polské národní menšiny na Těšínsku. Kamińskiego knihu následně doplnila řada statí o postavení Poláků na Těšínsku po roce 1945 od Krzysztofa Nowaka, který své badatelské úsilí završil knihou vydanou v roce 2010. Jejím prostřednictvím zájemcům předložil rozsáhlou syntézu dějin polské menšiny na Těšínsku od konce druhé světové války až do pádu komunismu. Období prvních let po druhé světové válce v ní věnoval značnou pozornost, ovšem vzhledem k širší chronologického záběru ne takovou, jak by si zasloužilo. Kromě regionálních dokumentů a také materiálů ze soukromých sbírek (například vzpomínky novináře a básníka Henryka Jasiczka) využil v omezeném rozsahu i české dokumenty. Nowakovu monografii lze považovat za zásadní příspěvek k dějinám Poláků na Těšínsku po roce 1945. V roce 2012 vyšlo její druhé, upravené vydání.

Svým dílem k poznání přispěli i historikové z řad polské menšiny. Velmi důležitou publikací je přehledná práce *Polská národní menšina v Československu 1945–1954* a také sborník *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*, která (i přes kritické hlasy českých historiků) nastínila nejen historický vývoj, ale mimo jiné i otázky jazykové, školské, divadelní nebo literární tvorby. Jako užitečné pomůcky každému badateli poslouží *Leksykon PZKO* a kniha Józefa Macury o polském školství na Těšínsku. Národnostní problematiky se bezprostředně týká edice dokumentů *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945–1953)* editora Józefa Szymeczka, která je zároveň výsledkem činnosti Dokumentačního centra Kongresu Poláků v České republice. Publikované dokumenty ukazují, že se národnostní vztahy týkaly nejen otázek polského školství nebo spolků, ale i evangelické církve (podle sčítání lidu z roku 1930 se 32,5 % Poláků hlásilo k augsburskému vyznání). Výsledky dlouholetých výzkumů Szymeczek shrnul do monografie o historii evangelické církve augsburského vyznání na Těšínsku ve druhé polovině čtyřicátých let. Za pozornost stojí studie Grzegorza Gašiora o tzv. Ciešlarově platformě, protože zmiňuje i situaci na Těšínsku v prvních letech po druhé světové válce. Gašior kromě toho připravil vydání vzpomínek dvou obyvatel Těšínska – Čecha Evžena Cedivody a Polky Łady Krumniklowé – v jejichž osudech se promítly komplikované dějiny tohoto regionu. Ke

vzpomínkám připojil výbor dokumentů ke klíčovým obdobím dějin Těšínska ve 20. století (publikace pod názvem *Zaolzie. Polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński 1918–2008* vyšla v polštině i češtině). Nelze pominout ani badatelskou činnost Stanisława Zahradnika, z jehož rozsáhlé produkce má ke zkoumané problematice nejbližší vztah vedle knihy *Korzenie Zaolzia* zvláště studie otištěná v *Slezském sborníku*. Kromě až dosud uvedených prací vyšla i celá řada kratších článků, zejména v polském tisku (především *Zwrot, Głos Ludu*) na Těšínsku.

Rovněž čeští historikové rozšířili po roce 1989 naše poznání o národnostních poměrech na Těšínsku v době těsně po druhé světové válce, avšak jejich zájem o tuto problematiku je přece jen menší než v případě historiků polských. Zřejmě nejintenzivněji se jí ve svých člancích věnovala Magda Plačková. Postihla v nich klíčové momenty vývoje polské menšiny od konce druhé světové války do sklonku padesátých let. Dále je nutné zmínit syntézu *Nástin dějin Těšínska*, stručně informující o historii tohoto regionu a o zdejších národnostních poměrech. Problematika Těšínska v poválečném období je reflektována i v syntézách dějiny českého Slezska. O situaci polské menšiny na Těšínsku po osvobození psali Jaromír Pavlíček a Mečislav Borák, zatímco Zdeněk Jirásek ve svém příspěvku přinesl nové informace o roli ministerstva vnitra při vytváření polských spolků v roce 1947. Vojenským aspektům československo-polského sporu o Těšínsku se věnoval ve svých studiích Jiří Bílek. Spíše okrajově se zkoumané problematice dotýkají studie Dušana Janáka, Niny Pavelčíkové, které ale mají svůj význam pro pochopení širších souvislostí vývoje na Těšínsku, respektive v rámci Horního Slezska. Aleš Binar se Zdeňkem Jiráskem se naproti tomu nedávno pokusili zpracovat souhrnný pohled na roli Slezska v československo-polských vztazích během prvních let po druhé světové válce. Právní aspekty postavení národnostních menšin v poválečném Československu rozebírá René Petráš.

Bezesporu pozitivním projevem schopnosti českých a polských historiků spolupracovat při zpracování dějin polské menšiny na Těšínsku je publikace, kterou pod názvem *Poláci na Těšínsku* vydal v roce 2009 Kongres Poláků v České republice a která je určena učitelům českých škol.

Sám jsem se k napsání této knihy připravoval prostřednictvím studií, v nichž jsem přiblížil a analyzoval některé dílčí otázky spjaté s Těšínskem ve sledovaném období. Za součást této přípravy lze označit i ediční činnost, jejímž výsledkem se stala jednak edice polských diplomatických depeší z let 1945–1949, v nichž se odráží nejen polská zahraniční politika ve vztahu k Těšínsku, ale také celá řada událostí spjatých s postavením polské menšiny a vztahy mezi zdejšími Čechy a Poláky, a pak výběr dokumentů ke státní politice vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945–1949. Velmi mi pomohla práce na již zmíněné zevrubné analýze vztahů mezi Československem a Polskem v letech 1945–1949, v níž jsem se problematice česko-polských vztahů na Těšínsku pochopitelně věnoval jen v širším kontextu československo-polských vztahů.

2. Cíle práce

Z výše uvedeného přehledu literatury vyplývá, že česká historiografie, i přes jistý posun, ztrácí krok za historiografií polskou, v níž vyniká zejména syntéza dějin polské menšiny po roce 1945 z pera Krzysztofa Nowaka. Je však nutné zdůraznit, že nadále zůstalo nezanedbatelné množství především českých materiálů nepovšimnutých a neprozkoumaných. Předkládaná práce si proto klade za cíl zevrubně problematiku česko-polských vztahů na Těšínsku v letech 1945–1949 prozkoumat, přinést na základně dosud neznámých pramenů nové poznatky, a především poskytnout české odborné a i laické veřejnosti práci, v níž by se mohla seznámit s nejzásadnějšími problémy, se kterými se Češi a Poláci na Těšínsku ve vztazích mezi sebou potýkali během prvních let po druhé světové válce.

Tato kniha se snaží ukázat, že v českých zemích – konkrétně na Těšínsku – žili (a dodnes žijí) příslušníci polského etnika, kteří sice na jednu stranu byli podobně jako sudetští Němci obviňováni z neloajality k předválečné ČSR, ovšem zbavit se jich stejným způsobem jako německy mluvících obyvatel nebylo z řady důvodů možné. V této práci lze najít nejen podrobné vysvětlení příčin, proč Poláci nakonec v Československu zůstali, ale také rozbor všech důležitých událostí, které spoluutvářely vztahy mezi Čechy a Poláky na Těšínsku.³ Výklad zohledňuje také vliv poměru mezi oběma skupinami obyvatel na vnitropolitickou situaci a soupeření stran Národní fronty. Z nalezených pramenů lze totiž konstatovat, že otázka těšínských Poláků se výrazně promítala do politického boje zejména mezi komunisty a národními socialisty.

Rozhodl jsem se přiblížit také představy československé administrativy a politických stran o řešení polské otázky na Těšínsku, plány na odsun Poláků, kteří na Těšínsko přišli po jeho připojení k Polsku v roce 1938, roli polského vyslanectví (velvyslanectví) v Praze a ostravského konzulátu, neboť obě diplomatická zastoupení zasahovala do života Poláků na Těšínsku. Stranou zájmu nezůstal ani dopad československo-polské smlouvy a zvláště pak dodatkového protokolu k ní na česko-polské vztahy na Těšínsku.

Po delších úvahách jsem se rozhodl k označení teritoria, o které Polsko a Československo vedly spor a jehož území se zkoumaná problematika týká, používat názvu Těšínsko. Nečiním tak z nějakých nacionalistických nebo emocionálních důvodů, vedou mě k tomu ohledy ryze praktické. Termín se v české odborné literatuře a pramenech běžně používá a je zažitý. K tomu připomínám, že pod označení Těšínsko náleží ta část Těšínského Slezska (resp.

³ Pro region Těšínska je charakteristická skupina Šlonzáků jako výraz národnostní nevyhraněnosti části obyvatelstva. Avšak jejich sympatie s Němci před druhou světovou válkou, kterých nakonec nacisté za války zneužili k akci zápisů do volkslisty, způsobily, že šlonzácké hnutí bylo po roce 1945 zdiskreditováno a jeho vůdce Josef Koždoň žil v ústraní. Bylo možné se přihlásit k české nebo polské národnosti. Lze předpokládat, že u části obyvatelstva sympatie k šlonzáctví zůstaly, avšak veřejně je najevo nedávali.

Těšínského knížectví), která připadla v roce 1920 Československu, čili tehdejší politické okresy Fryštát, Český Těšín a Frýdek. Poláci žili na území pouze dvou prvně jmenovaných okresů a k označení tohoto území se po roce 1920 začal v Polsku používat název Zaolzie – česky Zaolží.⁴ V polských pramenech a publikacích se tedy lze nejčastěji setkat s názvem Zaolzie, který v případě doslovných citátů překládám jako Zaolží.

3. Metody výzkumu a zpracování

Aby mohly být vytčené cíle naplněny, bylo nutné provést rozsáhlý archivní výzkum. Zčásti jsem jeho výsledky zpřístupnil v již zmiňovaných edicích, nicméně zůstalo velké množství dalších pramenů nepublikovaných a dosud nevyužitých, a to jak v České republice, tak i v Polsku. Předmětem studia se stala nejen úřední dokumentace, případně vzpomínky, či osobní relace, ale také dobový tisk. Využití poznatků získaných jeho studiem umožnilo zkoumanou problematiku přiblížit i jako důležité téma vnitropolitického boje mezi stranami Národní fronty.

K hlavní metodě patřila analýza primárních pramenů, na jejichž základě jsem se pokusil vytvořit obraz vztahů mezi Čechy a Poláky na Těšínsku ve sledované době. Pramenná základna je velmi bohatá, přičemž důležitou podmínkou je využití nejen pramenů polské a české provenience, nýbrž velký důraz je nutné klást na výzkum v regionálních archivech. Zvláště na české straně je patrné, že řadu důležitých informací, které se jinak po cestě do ústředí „ztratily“, je možné najít ve zprávách okresních národních výborů či stanic SNB. Proto se velmi důležitým zdrojem staly nejen pražské archivy, ale také Zemský archiv v Opavě a Státní okresní archiv Karviné. V těchto archivech se pak velmi často zachovaly zprávy oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Českém Těšíně. Dokumenty vzniklé z její činnosti byly totiž počátkem šedesátých let dvacátého století totiž skartovány. Dodnes se dochovaly pouze jednací protokoly a několik dotazníků polských repatriantů – bývalých vojáků polské armády na Západě, které jsou uloženy v pobočce Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna. Zvláštní postavení mají fondy vzniklé z činnosti vedení KSČ a jejích místních sekretariátů, protože tato politická strana otevřela své brány (na rozdíl od ostatních politických stran) i Polákům na Těšínsku, kteří díky ní získali mnohdy značný vliv v národních výborech.

Také v případě polských archivů bylo nutné sáhnout k regionálním pramenům, které jsou v práci zastoupeny dokumenty ze Státního archivu v Katovicích. Mnohem důležitější se však staly dokumenty v Archivu

⁴ Někdy je možné se setkat i s formou Zaolší nebo Zaolží. Ani jazykovědci nejsou jednotní v názoru, jak pojem Zaolzie překládat do češtiny. K tomu např. MARTINEK, Libor: *Jak překládat pojem Zaolzie?*. Těšínsko 53, 2010, č. 3, s. 28–30.

ministerstva zahraničních věcí ve Varšavě. Polské vyslanectví (od roku 1947 velvyslanectví) se totiž stávalo důležitým místem, kde se shromažďovaly informace o dění na Těšínsku. Polské diplomatické zastoupení v čele s komunistou Stefanem Wierbłowským přispívalo ke koordinaci aktivit představitelů polské menšiny, kteří se snažili obnovit předválečný menšinový život. Zvláště výrazná byla úloha zastupitelského úřadu při vyjednávání o realizaci menšinové klauzule dodatkového protokolu ke spojenecké smlouvě z roku 1947. A protože v Polsku byli komunisté již od roku 1944 u moci, činili si naděje, že s pomocí československých komunistů by mohli dosáhnout vyřešení těšínské otázky ve prospěch Polska (což by posílilo jejich popularitu v zemi) nebo alespoň dosáhnout maximum menšinových práv pro Poláky na Těšínsku. To se stalo aktuální zvláště po uzavření spojenecké smlouvy z března 1947, kdy již bylo zřejmé, že rektifikace hranice na Těšínsku ve prospěch Polska již není na pořadu dne.

Je proto jasné, že otázka polské menšiny na Těšínsku představovala důležitý aspekt při utváření vztahů mezi Československem a Polskem. Proto bylo nutné zkoumané téma zasadit do širších souvislostí československo-polských vztahů, jichž je nedílnou součástí. S ohledem na tuto skutečnost jsem zvolil i chronologické vymezení. To se týká zejména roku 1949, jímž výklad ukončuji. V březnu 1949 vypršela dvouletá lhůta dodatkového protokolu spojenecké smlouvy z března 1947, který mezi jinými řešil i otázku postavení Poláků na Těšínsku. Pro polskou stranu tak březen 1949 představoval příležitost k bilanci naplňování menšinové klauzule protokolu. Představuje tak uzavření jedné z etap vztahů mezi Čechy a Poláky na Těšínsku, který se mi právě z důvodu širšího významu pro československo-polské vztahy jevil jako mezník daleko vhodnější než události čistě regionálního významu, které se odehrály ve stejném roce (vznik polské rady Sokola nebo česko-polského družstva, založení měsíčníku *Zwrot*), nebo ty, jež měly větší význam pro československou společnost jako celek, ale ne už tolik pro česko/československo-polské vztahy (únor 1948).

4. Struktura práce

Práce je členěna podle chronologie událostí. Uvnitř kapitol výklad kombinuje chronologické a věcné hledisko.

1. Úvod
2. Rozbor pramenů a literatury
3. Příčiny nového konfliktu
4. Květen a červen 1945 na Těšínsku
5. Střídání vln uklidnění a napětí (červenec 1945 – únor 1946)
6. Od únorových jednání ke spojenecké smlouvě (únor 1946 – březen 1947)
7. Realizace dodatkového protokolu (březen 1947 – únor 1948)
8. Po únoru
9. Závěr

5. Výsledky práce

Vztahy mezi Čechy a Poláky a situace na Těšínsku byly v prvních letech po druhé světové válce povětšinou dány následky předchozího historického vývoje. Vzpomínky na nedávnou minulost byly zásadní determinantou, která rozhodovala o postojích obou etnik k sobě navzájem.

Úsilí československé exilové vlády o obnovení státu v předmnichovských hranicích bylo v zásadě korunováno úspěchem (pokud si odmyslíme záležitost Podkarpatské Rusi, kterou ale i tak většina československé společnosti pokládala spíše za přítěž, a tak se s její ztrátou – mimo jiné i díky tehdy značně rozšířenému rusofilství – vyrovnala). Na Těšínsku se hraniční čára dostala tam, kde byla před 2. říjnem 1938. S tím se však většina zde žijících Poláků nechtěla smířit. Pokusy o vybudování zárodků polské administrativy a vyvěšování polských vlajek v osvobozených polských obcích byly nejen výrazem jejich touhy žít v Polsku, ale také následkem neurčitých příslibů Sovětů, že by Těšínsko mohlo patřit polskému státu. Moskva tak dokázala Československo a Polsko ještě více připoutat k sobě. Oba státy totiž usilovaly o její přízeň při řešení sporu. Když nakonec Těšínsko obsadila počátkem května 1945 československá armáda, polská prozatímní vláda byla zaskočena a rozčarována. Poukazování na přísliby, že Těšínsko bude do vyřešení sporu obsazeno jen Rudou armádou,

nezměnilo nic. Polské vládě nezbylo, než jen sledovat situaci a sbírat materiál o špatném postavení polské menšiny.

Ta se přitom skutečně nenacházela v dobré situaci. Na Těšínsko se vzápětí po osvobození začínali vracet Češi (přicházely ale také různé podivné živly), tedy obyvatelé, kteří odtud často za dramatických okolností museli odejít na podzim 1938, a chtěli si s Poláky vyřídit účty. Nejen oni pokládali polskou menšinu za jednoho z viníků (vedle sudetských Němců a Maďarů) rozpadu státu a obviňovali ji z neloajality k Československu. Jenže s Poláky nebylo možné zacházet stejně jako se sudetskými Němci nebo s Maďary, patřícím k poraženým národům. Poláci patřili mezi vítěze, utrpěli značné materiální a lidské ztráty a byli Slovany, což v té době, kdy se tolik propagovala idea slovanské vzájemnosti, mělo rovněž velký význam. I když během prvních týdnů míru nedocházelo na Těšínsku k takovým excesům, jako jinde v českém pohraničí, měla situace k ideálu daleko. Češi, kteří za války na Těšínsku nežili, se neorientovali ve zdejší situaci, která byla poznamenána tím, že celé Těšínské Slezsko patřilo k Třetí říši. Neznali proto řadu specifík, jež nastaly za vlády nacistů. To se týká zejména akce zápisů do volkslisty, což byl jev v protektorátu neznámý. I když drtivá většina Poláků se musela do volkslisty nechat zapsat pod nátlakem, nebo aby kryla svou odbojovou činnost, neznalost této skutečnosti vedla představitele nově budované československé administrativy k neuváženým krokům, na jejichž základě byli volkslistáři často stavěni na roveň Němců. Během prvních týdnů po válce bylo několik set Poláků (přesnější čísla by mohlo přinést až další, detailnější zkoumání) donuceno opustit Těšínsko. Byli přitom mezi nimi nejen takzvaní polští okupanti, ale také Poláci, kteří na Těšínsku žili už před válkou a tehdy se dostali do potyček s Čechy.

Informace o tom se brzy dostaly do Varšavy, ke které Poláci na Těšínsku vzhlíželi s nadějí jako ke svému ochránci, s jehož pomocí dosáhnou nejen lepšího postavení, ale také připojení své domoviny k Polsku. Varšava ve prospěch Poláků intervenovala a zpochybňovala předmnichovskou hranici na Těšínsku. Češi na to reagovali velmi citlivě, jako ostatně na cokoli, co bylo spojeno s Mnichovem 1938, který pro ně představoval těžké trauma a nezhojenou ránu. Košický vládní program hovořící o státu Čechů a Slováků byl pro ně rámcem k pokusu „očistit“ Těšínsko od (z jejich pohledu) neloajální polské menšiny. S ohledem na specifické postavení Poláků nebylo možné je odsunout hromadně. Uvažovalo se o transferu alespoň takzvaných polských okupantů. U pečlivých příprav na něj však zůstalo, protože vláda si uvědomovala, že je k němu nutný souhlas Varšavy. Nikdo si nedělal iluze, že by Polsko na něco takového přistoupilo, a provést odsun této skupiny obyvatelstva proti jeho vůli by znamenalo závažné zhoršení už beztak špatných vztahů. Výzkum přitom ukázal, že význam takzvaných polských okupantů byl přeceňován. Většinou se právě na jejich hlavy snášely výtky za organizování iredenty či podněcování nepokojů na Těšínsku. Ve skutečnosti se však většina z nich o politické dění nezajímala. Pokud dokumenty někoho konkrétně jmenují a obviňují z antičeské

činnosti, tak se jednalo především o Poláky, kteří měli československé občanství. Často bývá mezi nimi uváděn například evangelický pastor Józef Berger nebo konkrétní polští učitelé.

Stejně tak neopodstatněná byla výtku, že takzvaní polští okupanti zabírají byty Čechům, kteří z Těšínska odešli v roce 1938 a kteří se nemohou tím pádem vrátit. Jestliže dokumenty uvádějí, že těchto „okupantů“ bylo až devět tisíc, pak stěží mohli být překážkou v návratu třiceti tisícovkám Čechů. Prameny mlčí o tom, proč se Češi na Těšínsko vraceli jen málo. Je možné, že někteří nechtěli oživovat nepříjemné vzpomínky, jiní zapustili už kořeny v místech, v nichž před válkou našli útočiště, část mohla také vyslyšet výzvy vlády k osídlování pohraničí, odkud byli odsunuti sudetští Němci.

Je známo, že antičeská propaganda a jiné akce s cílem připojit Těšínsko k Polsku získaly podporu polské vlády. Ta totiž od konce bojů v Evropě dávala jednoznačně najevo, že nesouhlasí s předmnichovskou hranicí na Těšínsku a že chce dosáhnout jejího nového vytýčení podle etnického principu. Praha odmítala na takové téma vést jakoukoli diskusi. Polské zpochybňování předmnichovské hranice na Těšínsku, propaganda katovického rozhlasu, letáky, které většinou z Těšína šířila varšavskou vládou podporovaná tajná skupina majora Stanisława Mazurka, vyvolávaly podrážděné reakce Čechů a byly vodou na mlýn všem, kteří prosazovali nekompromisní postoj k polské menšině. Ve chvíli, kdy v červnu 1945 dokonce hrozil ozbrojený střet a kdy vztahy mezi Čechy a Poláky byly vyhrocené, nebylo rovněž moudré posílat na Těšínsko kolonu Polského červeného kříže, byť vlastní záměr mohl být veden nejlepšími úmysly.

To ale samozřejmě nijak neomlouvá tvořící se československou administrativu z přehmatů ve vztahu k Polákům. Zčásti je způsobily i následky nacistické politiky a neznalost poměrů, jaké na Těšínsku panovaly během války, ze strany některých národních výborů. Byl to především zápis do volkslisty, který nadělal starostí mnohým Polákům. Rada místních i vrcholných československých činitelů si neuvědomovala rozdíl mezi nacistickou politikou v protektorátu a na Těšínsku. Zapsání do volkslisty pokládali za důkaz přihlášení se k německé národnosti. Nebrali v potaz, že volkslista byla jen podmíněným občanstvím, byla rozdělena do několika skupin, podle nichž nacisté odstupňovali práva, a že drtivá většina obyvatelstva Těšínska patřila do skupiny třetí, kam se nechala zapsat buď po předchozím brutálním nátlaku, nebo aby kryla svou odbojovou činnost. Rehabilitace a vracení československého občanství se přitom vlekly a měly dopad i na národnostní složení obyvatelstva Těšínska. Kdo se během ní hlásil k české národnosti, měl šanci rychleji dosáhnout rehabilitace a vracení československého občanství. Tím se zároveň zbavil nepříjemností, které volkslistáře před rehabilitací pronásledovaly (například vyplácení sociálních dávek, potíže při hledání zaměstnání atd.).

Československá vláda neměla o dění na Těšínsku během prvních týdnů po osvobození reálný přehled a zvláštní komise vyslaná zjistit situaci jen potvrdila, že Těšínsko trápí celá řada problémů nejen národnostních, ale také

hospodářských. Zatímco ty druhé se dařilo v rámci možností postupně odstraňovat, ty první představovaly problém, jehož řešení nebylo snadné. Jednání a myšlení Čechů a Poláků příliš ovlivňovaly události nedávné minulosti (rozdělení Těšínského Slezska v roce 1920, připojení Těšínska k Polsku v roce 1938), které způsobily hlubokou a přitom velmi citlivou ránu. Poláci nechápali, jak velké trauma (které časem přecházelo až v obsesi) představuje pro Čechy podzim 1938 a mnichovské události, do kterých Češi zahrnovali i odstoupení Těšínska Polsku. Obráceně to platí v případě rozdělení Těšínského Slezska v roce 1920, které Poláci vnímali stejně jako Češi Mnichov. Historické události silně zatěžovaly spolužití obou etnik a měly často rozhodující vliv na utváření vztahů mezi nimi. Ani jedna strana nebyla ochotna připustit, že se dopouštěla ve vztahu k té druhé chyb a nespravedlností. Jinými slovy: východisko bylo možné najít pouze za předpokladu uplatnění velké dávky tolerance a porozumění. Ty často chyběly a bylo zřejmé, že rány se budou hojit jen pomalu.

Z politických stran Národní fronty měla k Polákům od začátku pozitivní vztah pouze KSČ. Ostatní k nim zaujímaly zcela nebo spíše negativní stanovisko a dokonce je zpočátku nepřijímaly za členy. Sociální demokraté a lidovci sice časem začali do svých řad Poláky přijímat, národní socialisté ovšem zůstávali v tomto ohledu neoblomní a postupně se vyprofilovali jako strana proti Polákům nejvíce vyhraněná. Z této situace těžili komunisté, kteří svou členskou základnu na Těšínsku díky Polákům posílili, a Poláci se zase díky KSČ mohli dostat k funkcím v národních výborech a tím pádem ovlivňovat dění v regionu.

Záhy vedoucí představitelé KSČ zjistili, že se jedná o dvousečnou zbraň. Na jedné straně sice mohli mít radost z rozšíření členské základny, na straně druhé si proti sobě poštvávali nejen potenciální voliče české národnosti, ale i část českých členů strany na Těšínsku. Ti totiž často nesdíleli vstřícný postoj vedení KSČ k polské menšině a k apelům na slovanskou vzájemnost byli hluší. Vstřícný postoj k Polákům komunistům vytýkaly i ostatní strany Národní fronty, především národní socialisté. Není proto divu, že politika vůči polské menšině – tedy v jakém rozsahu a zda vůbec povolit menšinové školství, jak se postavit k obnovení bývalých polských spolků, užívání polštiny na úřadech atd. – se postupně stávaly předmětem ostrých politických střetů a tiskových přestřelek hlavně mezi komunisty a národními socialisty (se sociálními demokraty a lidovci pak v menší míře). Z těchto důvodů je pro Těšínsko charakteristická specifická situace: zatímco třeba na přelomu léta a podzimu 1947 veřejné diskuse v Československu ovládaly krčmaňská aféra, milionářská daň, slovenské „spiknutí“, tak na Těšínsku politické vody bouřila otázka otevření polských škol, rehabilitace volkslistářů nebo vracení majetků bývalých polských spolků. Problém polské menšiny a jejích práv se tak na Těšínsku stával významným nástrojem v předúnorovém politickém boji.

Nabízí se otázka, zda ve stejné situaci jako Poláci se v Československu ocitla i jiná, s ní srovnatelná národnostní skupina. Zdá se, že nikoli. Ukrajinci byli převážně vnímáni jako etnikum k Československu loajální. Maďaři na

jižním Slovensku, podobně jako Poláci, byli viněni z podílu na rozbití předválečného Československa, na druhou stranu nepatřili k slovanským národům, náleželi do skupiny poražených. V případě zbavení státního občanství a konfiskace majetku měla být vůči Maďarům a sudetským Němcům zvolena podobná opatření, i když další vývoj ukázal na značné rozdíly v zacházení s oběma národními skupinami ze strany státu.⁵ Navíc platí, že plány na úplný odsun Maďarů nakonec nenašly uplatnění. Narozdíl od Německa, Maďarsko dále existovalo jako státní útvar, který navíc nastoupil cestu sovětizace. Vláda tedy musela jednat s Budapeští o dalším osudu Maďarů na Slovensku, přičemž nejdříve dohodla výměna obyvatelstva, která však nepřinesla takový efekt, jaký by si Praha přála. I tak v řadě ohledů se Maďaři nacházeli v horší situaci než Poláci, obrat k lepšímu nastal (podobně jako na Těšínsku) až po únoru 1948 (v roce 1949 uzavřely Maďarsko a Československo spojeneckou smlouvu; působil zde navíc tlak Maďarska, jakožto nyní spřáteleného souseda nepřímo též Moskvy). Naproti tomu Němci, kteří nebyli odsunuti, nemohli hledat zastání u své mateřské země a jejich postavení přinejmenším do konce 40. let často připomínalo nevolníky.⁶ Museli se podrobovat nuceným migracím, až na nepatrné výjimky neměli státní občanství a teprve pounorová realita s rostoucí potřebou pracovních sil a hesly proletářského internacionalismu vedly k určitému zlepšení jejich situace. Je tedy zřejmé, že postavení Poláků na Těšínsku bylo specifické a nemělo v Československu obdoby.

Do podobné, nacionalistickými vášněmi ovlivněné situace jako Poláci na Těšínsku se dostávaly národnostní skupiny žijící i v jiných zemích středovýchodní nebo jihovýchodní Evropy. Zkušenosti nedávných let přispívaly ke snaze vybudovat státy bez menšin. Způsobů bylo více. Od odsunu až po nucené přesídlování obyvatelstva do jiné oblasti uvnitř státu. Dobové nálady společnosti v Československu tedy nevybočovaly z tendencí patrných v jiných zemích. Stejně tak československo-polský spor o Těšínsko nebyl sporem výjimečným, respektive nejednalo se o „specialitu“ tvořícího se východního bloku. Hraniční spory, jejichž kořeny sahaly do let po první světové válce, vrhaly stíny na vztahy i mezi jinými evropskými zeměmi (např. spor o Terst mezi Jugoslávií a Itálií, o jižní Tyrolu mezi Itálií a Rakouskem).

Polsko dění na Těšínsku sledovalo bedlivě, a to zejména prostřednictvím svého velvyslanectví (do března 1947 vyslanectví). Dokumenty naznačují, že Poláci vkládali značné naděje do československých komunistů, od kterých si slibovali souhlas s rektifikací hranice na Těšínsku ve prospěch Polska. Snad právě proto se prvním titulářem stal jeden z čelných představitelů Polské dělnické strany Stefan Wierbłowski. Jisté náznaky, že by KSČ byla ochotna

⁵ ARBURG, Adrian von: *Zwischen Vertreibung und Integration. Tschechische Deutschenpolitik 194 – 1953*. Disertační práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy. Praha 2004, s. 464–468.

⁶ ARBURG, Adrian von: Únor 1948 – přelom v československé politice vůči Němcům?. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta (ed.): *Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha 2011, s. 225–234.

přistoupit na určitou úpravu hranice, se sice objevily, Wierbłowski je však přeceňoval. Neuvědomoval si rovněž, že pozice KSČ v Československu není ani zdaleka taková, jako Polské dělnické strany v Polsku. Komunisté sice v květnu 1946 vyhráli volby, jejich výsledek ale nebyl takový, aby se mohli označovat za absolutní pány ve státě. Velvyslanec se snažil prosadit řadu požadavků polské menšiny, aniž by bral v potaz reálnou vnitropolitickou situaci a postavení KSČ. Dopouštěl se rovněž netaktických kroků, až nakonec komunisty při jednáních o polských spolcích diskreditoval. Přitom právě tehdy se KSČ podařil husarský kousek: celý proces vzniku nových polských spolků dostala pod svou kontrolu a vyloučila z něj ostatní strany Národní fronty. Je proto otázkou, nakolik Wierbłowski svou činností polské menšině prospěl. Je pravda, že nebýt jeho tlaku, tak mnohé by se Polákům získat nepodařilo. Zároveň je ale možné se ptát, zda by Poláci nezískali více, kdyby byl Wierbłowski trpělivější a postupoval taktněji. Podobné otázky je možné si klást, pokud jde o polskou politiku obecně. Letáky, tisková kampaň a jiné akce za získání Těšínska nechť Čechů k Polákům posilovaly a živily hlasy šovinistů volající po represivních opatřeních vůči polské menšině. Na druhou stranu je ale nutné říci, že stejně kontraproduktivní byla různá memoranda nebo letákové akce, za kterými stály zejména Slezská národní rada nebo Slezská matice osvěty lidové. Ti, kteří se tehdy vzájemně označovali za šovinisty, svými akcemi vytvářeli bludný kruh, ze kterého se dalo vystoupit jen obtížně. Třeba incidenty při otevírání některých polských škol na Těšínsku byly toho důsledkem.

Komunisté v politickém boji s národními socialisty využívali demagogických tvrzení, a to zvláště v roce 1947, kdy se situace v Československu vyostřovala. Obviňovali je z kolaborace s nacisty a krytí válečných zločinců a kolaborantů, snahy rozbit slovanskou vzájemnost. Zřetelné je rovněž zneužívání strachu z Německa, proti němuž byla československo-polská smlouva z března 1947 především namířena. A tak pokud národní socialisté nějakým způsobem zpochybňovali způsob naplňování dodatkového protokolu – a především o něj na Těšínsku šlo – pak se na ně z komunistického tábora snášela tvrdá palba kritiky a obviňování z napomáhání budoucí německé rozpínavosti. Národní socialisté nebyli schopni na to reagovat. Je možné se ptát, zda lze vůbec diskutovat s protivníkem, který užívá místo jasných argumentů demagogické fráze. Na druhou stranu však umíněné setrvávání na národních pozicích znemožňovalo vnímat širší souvislosti a odpoutávalo pozornost národních socialistů od postupného upevňování komunistických pozic. KSČ dovedně využívala propagandy, která stranu prezentovala jako politickou sílu, jež touží po porozumění mezi Slovany, kteří trpěli pod německou krutovládou, a jejíž obnovení hrozí.

Německá karta se ale hodila i polským komunistům. Projev amerického ministra zahraničních věcí Jamese Byrnesa ve Stuttgartu byl chápán jako zpochybnění polské západní hranice. Tváří v tvář patové situaci ve sporu o Těšínsko to vlastně Varšavě přišlo vhod. Tamní vládní kruhy se snažily

přesvědčit Poláky na Těšínsku, že je potřeba se postavit budoucí německé expanzi a tento cíl je nadřazen všem jiným – tedy včetně připojení Těšínska k Polsku.

Zdá se, že v případě takzvané třetí republiky převládá u nás představa KSČ jako strany disciplinované, která měla prakticky absolutní vliv v bezpečnostních složkách. V případě Těšínska tomu ani zdaleka tak nebylo a kniha představuje celou řadu situací, kdy se místní čeští komunisté vzpírali nařízením vedení strany, jež se na otázky polské menšiny dívalo s větším odstupem a bylo ochotno v řadě ohledů vyjít Polákům na Těšínsku vstříc. Rovněž časté výtky na adresu polských komunistů a psaní *Glosu Ludu*, v jehož redakci si krajský výbor v Ostravě nebyl schopen zjednat pořádek, svědčí o tom, že na Těšínsku panovala v KSČ jistá pluralita názorů – ovšem jen pokud se týká polské menšiny – a že se strana potýkala s nedostatkem disciplíny ve vlastních řadách. Také bezpečnostní složky na Těšínsku podřízené ministerstvu vnitra nepůsobily často zcela v intencích KSČ (jak bylo naopak v jiných případech společenského vývoje v tehdejší ČSR obvyklé) a dávaly najevo přinejmenším velmi ostražitý postoj k Polákům.

K únorovým událostem v roce 1948 vzhlíželi Poláci s nadějí a jejich podpora komunistů byla tehdy vcelku logická. Jedině KSČ totiž skýtala určitou šanci na splnění polských požadavků, čímž lze spíše odůvodnit polskou podporu, než že by Poláci věřili v komunistické myšlenky. V prvních poúnorových měsících například rychlé otevření polských mateřských škol skutečně nasvědčovalo tomu, že komunisté budou polské postuláty plnit. Avšak už na podzim 1948 bylo zřejmé, že komunisté nehodlali povolit přílišnou samostatnost polských organizací a naopak směřovali k centralizaci a k řešení všech otázek po stranické linii. Zároveň je možné sledovat postupnou ztrátu zájmu Polska o své krajany na Těšínsku pramenící z neochoty zhoršit si kvůli nim vztahy s jižním sousedem. Většina Poláků přesto asi věřila, že v nových poměrech se jim bude dařit lépe. Další vývoj ale ukázal opak.

6. Aplikace výsledků práce

Práce nejenže jako první svého druhu zpracovává podrobně sledované téma a představuje tak další kamínek do mozaiky dějin česko/československo-polských vztahů ve 20. století, nýbrž bezpochyby má i význam pro výzkum dějin třetí republiky. Státní politika vůči polské menšině představovala na Těšínsku velmi důležité téma boje mezi politickými stranami Národní fronty. Zvláště pro komunisty se stala významným nástrojem k upevnování pozic na Těšínsku. Práce tak, kromě jiného, vrhá světlo na dosud málo známý fakt, jak komunisté dokázali na Těšínsku využít polské menšiny k naplnění vlastních záměrů završených během vládní krize v únoru 1948. Je pochopitelné, že na

celostátní úrovni problémy polské menšiny a česko-polských vztahů tolik nerezonovaly. V oblasti politiky vůči národnostním menšinám je přirozeně zastíňovaly záležitosti spojené zejména s odsunem sudetských Němců a snahami o vysídlení Maďarů z jižního Slovenska. Tato práce proto chce též připomenout, že vedle těchto minoritních společenství, stát řešil i otázku polské menšiny na Těšínsku, kterou Češi vinili z neloajality k předválečnému Československu.

V neposlední řadě je monografie příspěvkem, který by měl ozřejmit a především pomoci pochopit příčiny česko-polských sporů na Těšínsku v poválečné době, což je velmi důležité i pro současnou dobu, jelikož konfliktní témata z minulosti zde často rezonují dodnes.

7. Důležitější dílčí studie publikované uchazečem k danému tématu

Czechosłowackie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz sprawa polskiej mniejszości narodowej w pierwszych latach po II wojnie światowej. In: MUSZEL, Aneta (ed.): *Internacjonalizm czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944–1989)*. Warszawa – Wrocław 2011, s. 504–514.

Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946. *Slovanský přehled* 98, 2012, č. 3-4, s. 273-291.

Dva dokumenty k otázce prodloužení dvouleté lhůty dodatkového protokolu československo-polské smlouvy z roku 1947. *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 4, s. 483–489.

K pokusu o připojení Těšínska k Protektorátu Čechy a Morava v na podzim 1939. *Těšínsko* 52, 2009, č. 3, s. 1–6.

K pokusům o odsun tzv. polských okupantů z Těšínska po druhé světové válce. In: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha 2010, s. 264–270.

Nevydařená oslava. Příspěvek k česko-polským vztahům na Těšínsku v roce 1947. *Těšínsko* 53, 2010, č. 2, s. 16–20.

Otázka zaměstnávání dělníků z Polska na Těšínsku v letech 1945–1947. *Slezský sborník* 108, 2010, č. 1–2, s. 79–91.

Situace v Českém Těšíně a na Těšínsku v prvních týdnech míru (se zvláštním zřetelem na česko-polské vztahy. In: *Český Těšín 1920–1989. Válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011, s. 42–58.

Státní politika vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945–1949. Výběrová edice dokumentů. Praha – Český Těšín 2011.

Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945–1949). Czeski Cieszyn 2007.

8. Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Národní archiv, Praha

Archiv Československé strany národněsocialistické

Archiv Huberta Ripky

Generální sekretariát KSČ 1945–1951

Klement Gottwald 1938–1953

Mezinárodní oddělení ÚV KSČ 1945–1962

Ministerstvo sociální péče. Repatriace. 1938–1951

Ministerstvo školství 1918–1949

Ministerstvo vnitra – nová registratura

Ministerstvo vnitra – tajné 1938–1954

Organizační oddělení ÚV KSČ – Marie Švermová 1945–1953

Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945–1959

Úřad předsednictva vlády – sekretariáty

Úřad předsednictva vlády – tajná spisovna 1945–1959

Ústřední akční výbor Národní fronty

ÚV KSČ – zasedání 1945–1989

Výběr ze zápisů schůzí československé vlády, duben 1945 – únor 1948 (sbírka 83)

Archiv bezpečnostních složek, Praha

Odbor politického zpravodajství Ministerstva vnitra

Ústředna Státní bezpečnosti

Velitelství Státní bezpečnosti

Archiv bezpečnostních složek v Kanicích
Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti Český Těšín
Oddělení ministerstva vnitra Frýdek-Místek

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, Praha
Prozatímní Národní shromáždění
Ústavodárné Národní shromáždění

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna
Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, Praha
Generální sekretariát – odbor A
Generální sekretariát – Žourek
Politické zprávy Varšava
Teritoriální odbor, obyčejný, Polsko 1945–1959
Zastupitelský úřad Varšava

Archiv Kanceláře prezidenta České republiky
Kancelář prezidenta republiky

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha
Ministerstvo národní obrany 1945, 1946, 1948

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha
Edvard Beneš III (1945-1948)

Archiv Československé strany sociálnědemokratické, Praha
Československá sociálnědemokratická strana dělnická – Československá sociální demokracie 1920–1948

Zemský archiv, Opava
Krajský národní výbor Ostrava
Krajský výbor KSČ v Ostravě
Krajský výbor Národní fronty
Moravskoslezský zemský národní výbor – expozitura Ostrava 1945–1949

Státní okresní archiv, Karviná
Okresní národní výbor Fryštát 1945–1949
Okresní národní výbor Český Těšín 1945–1948
Okresní národní výbor Český Těšín 1945–1948, dodatky

Moravský zemský archiv, Brno

Zemský národní výbor Brno (B 280), volené orgány a sekretariát 1945–1949

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Warszawa

Biuro do spraw repatriacji

Biuro Konsularne

Departament I – wydział czechosłowacki

Departament Polityczny

Zespół Depesz

Archiwum Akt Nowych, Warszawa

Kolekcja Akt Różnej Proweniencji

Krajowa Rada Narodowa

Polska Partia Robotnicza

Polska Partia Socjalistyczna

Stefan Wierbłowski

Urząd Rady Ministrów 1944–1972

Archiwum Straży Granicznej, Szczecin

Górnośląska Brygada WOP

Łużycka Brygada WOP

Centralne Archiwum Wojskowe, Warszawa – Rembertów

Gabinet ministra obrony narodowej 1945–1949

Archiwum Państwowe, Katowice

Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Cieszynie

Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej

Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Socjalistycznej 1945–1948

Tištěné prameny

ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Úvod k edici. Díl I. Středokluky 2010.*

BALCERAK, Wiesław a kol. (ed.): *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944–1948. Praha 1985.*

Восточная Европа в документах российских архивов. Том I., 1944–1948 гг., Москва – Новосибирск 1997.

FRIEDL, Jiří (ed.): *Státní politika vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945–1949. Výběrová edice dokumentů. Praha – Český Těšín 2011.*

- FRIEDL, Jiří (ed.): *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945–1949)*. Czeski Cieszyn 2007.
- JECH, Karel – KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. I. díl. Brno 1995.
- KAPLAN, Karel – ŠPIRITOVÁ, Alexandra (ed.): *ČSR a SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání*. Brno 1996.
- KAPLAN, Karel (ed.): *Moskevská jednání o Těšínku v červnu 1945 (komentované dokumenty)*. *Časopis Slezského zemského muzea* 50, série B, 2001, č. 1, s. 35–73.
- KLIMEŠ, Miloš – LESJUK, Petr – MALÁ, Irena – PREČAN, Vilém (ed.): *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. Díl I. Praha 1965.
- KOCHAŇSKI, Aleksander (ed.): *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947–1948*. Warszawa 2002.
- MARCZAK, Tadeus (ed.): *W stronę Odry i Bałtyku. Wybór źródeł*. Tom IV. Od Poczdamu do Zgorzelca (1945-1950). Wrocław – Warszawa 1991.
- NOWAK, Krzysztof (ed.): *Władza a PZKO (1947–1969)*. Cieszyn 2004.
- NOWAK, Krzysztof (ed.): *Zaolzie w opiniach konsulów polskich (1948–1960)*. Cieszyn 2003.
- SZYMECZEK, Józef (ed.): *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945–1953)*. Český Těšín 2004.
- ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.): *Diplomatické pozadí uznání polské lublinské vlády (Dokumenty)*. *Sborník archivních prací*, 1993, č. 43, s. 3–57.

Vzpomínky

- KOPECKÝ, Jaromír: *Paměti diplomata*. Praha 2004.
- KRZAN, Jan: *Jak bylo na počátku*. *Głos Ludu*, 9. 6. 1970, s. 2–3.
- MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno 1998.
- MROWCZYK, Stanisław: *Jeszcze raz na Zaolzie*. *Polityka*, 2003, č. 37, 13. 9. 2003, s. 68–69.
- MROWCZYK, Stanisław: *Sztab Zaolziański. Wspomnienia z działalności grupy powołanej w 1945 r. mającej poczynić przygotowania do przejęcia Zaolzia przez Polskę*. *Przegląd Historyczny* 93, 2002, č. 2, s. 211–236.
- NOVÝ, Vilém: *Život a revoluce*. Praha 1975.
- WINIEWICZ, Józef: *Co pamiętam z długiej drogi życia*. Poznań 1985.
- Ze sovětského zajetí do polské armády. Vzpomínky Józefa Franka*. Praha 2010.

Literatura

- BARON, Roman (ed.): *A jednak zostanie. W stulecie założenia gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej na Śląsku Cieszyńskim (1909–2009)*. Český Těšín 2009.
- ADAMUS, Alois: *Jazyková otázka ve školství na Těšínku*. Slezská Ostrava 1930.
- BARAN, Ivo: Dva dokumenty zemského prezidenta Šrámka k národnostním poměrům na československém Těšínku na počátku 20. let. *Slezský sborník* 105, 2007, č. 3, s. 200–215.
- BARAN, Ivo: Otázka národnosti při československém sčítání lidu na Těšínku v meziválečném období. *Slovanský přehled* 94, 2008, č. 1, s. 15–32.
- BARAN, Ivo: Polská menšina v československo-polských vztazích mezi světovými válkami. In: KASZPER, Roman – MAŁYSZ, Bohdan (ed.): *Poláci na Těšínku. Studijní materiál*. Český Těšín 2009, s. 30–35.
- BARON, Roman: *Między Polską i Czechami. W optyce historyka z Brna*. Toruń 2009.
- BARTOSZEWICZ, Henryk: *Polityka Związku Sowieckiego wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1944–1948*. Warszawa 1999, s. 292.
- BÍLEK, Jiří: *Kyselá těšínská jablička. Československo-polské konflikty o Těšínko 1919, 1938, 1945*. Praha 2011.
- BÍLEK, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínko v roce 1945 (Vyhrocení situace v červnu 1945). *Historie a vojenství* 48, 1999, č. 2, s. 325–353.
- BÍLEK, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínko v roce 1945 (od ozbrojených zámyslů k politickému řešení). *Historie a vojenství* 49, 2000, č. 2, s. 235–265.
- BINAR, Aleš – JIRÁSEK, Zdeněk: Slezsko v československo-polských vztazích v letech 1945 až 1947. *Slezský sborník* 110, 2012, č. 1-2, s. 63-90.
- BODA-KREŻEL, Zofia: Niemiecka lista narodowa na Górnym Śląsku w latach 1941–1945. *Zaranie Śląskie*, 1969, č. 3, s. 379–406.
- BORÁK, Mečislav, Stav a perspektivy výzkumu dějin polské národnostní menšiny v ČSR (ČR). In: SZYMECZEK, Józef (ed.): *Polacy na Zaolziu 1920–2000. Zbiór referatów z konferencji naukowej, która odbyła się 13. – 14. 10. 2000 w Czeskim Cieszynie*. Czeski Cieszyn, s. 31–48.
- BORÁK, Mečislav: Česká diverze na Těšínku. *Slezský sborník* 94, 1996, č. 1, s. 45–53.
- BORÁK, Mečislav: Dvě zprávy o Těšínku v roce 1945. *Těšínsko* 39, 1996, č. 2, s. 29–30.
- BORÁK, Mečislav: Humanitární pomoc nebo provokace? Polská potravinová pomoc Těšínku v červnu 1945. *Těšínsko* 41, 1998, č. 1, s. 10–15.
- BORÁK, Mečislav: *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínku*. Ostrava 1990.

- BORÁK, Mečislav: Německá okupace Těšínského Slezska. In: KASZPER, Roman – MAŁYSZ, Bohdan: *Poláci na Těšínsku. Studijní materiál*. Český Těšín 2009, s. 42–59.
- BORÁK, Mečislav: Neznámé dokumenty k činnosti tzv. Slezského odboje. *Slezský sborník* 96, 1998, č. 4, s. 297–308.
- BORÁK, Mečislav: *Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztahů v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992. Komentovaná bibliografie*. Opava 2010.
- BORÁK, Mečislav: Politická orientace obyvatelstva průmyslových oblastí českých zemí v letech 1945–1946. *Slezský sborník* 87, 1989, č. 2, s. 102–120.
- BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov 1998.
- BORÁK, Mečislav: Těšínsko v letech 1938–1945. In: *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992, s.
- BORÁK, Mečislav: Zadržování přepravy válečného materiálu přes Československo do Polska v letech 1919–1920. In: NOWAK, Krzysztof (ed.): *Śląsk Cieszyński u zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918–1920*. Cieszyn 1999, s. 86–95.
- BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: *Přehled dějin KSČ v Severomoravském kraji v letech 1848–1981*. Ostrava 1983.
- BORODZIEJ, Włodzimierz: *Od Poczdamu do Szklarskiej Poręby. Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1947*. Londyn 1990.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj: Otec „Yuhla“. František Uhlíř v poválečné emigraci. *Těšínsko* 41, 1998, č. 4, s. 13–15.
- BUŁAWA, Edward: *Egzamin wobec Polski. Ślązacy cieszyńscy w czynie legionowym w latach I wojny światowej*. Cieszyn 1998.
- CIESIELSKI, Stanisław: PPS wobec wydarzeń lutových w Czechosłowacji w 1948 roku. Delegacja PPS w Pradze. *Acta Universitatis Vratislaviensis*. Historia XC, č. 1274, Wrocław 1992, s. 237–251.
- DŁUGAJCZYK, Edward: *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919–1939*. Katowice 1993.
- FRIEDL, Jiří: K pokusům o odsun tzv. polských okupantů z Těšínska po druhé světové válce. In: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha 2010, s. 264–270.
- FRIEDL, Jiří: Czechosłowackie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz sprawa polskiej mniejszości narodowej w pierwszych latach po II wojnie światowej. In: MUSZEL, Aneta (ed.): *Internacjonalizm czy...? Działania organów bezpieczeństwa państw komunistycznych wobec mniejszości narodowych (1944–1989)*. Warszawa – Wrocław 2011, s. 504–514.
- FRIEDL, Jiří: Dva dokumenty k otázce prodloužení dvouleté lhůty dodatkového protokolu československo-polské smlouvy z roku 1947. *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 4, s. 483–489.

- FRIEDL, Jiří: K pokusu o připojení Těšínska k Protektorátu Čechy a Morava v na podzim 1939. *Těšínsko* 52, 2009, č. 3, s. 1–6.
- FRIEDL, Jiří: *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády (Polskie Siły Zbrojne) za druhé světové války*. Praha 2005.
- FRIEDL, Jiří: Nevydařená oslava. Příspěvek k česko-polským vztahům na Těšínsku v roce 1947. *Těšínsko* 53, 2010, č. 2, s. 16–20.
- FRIEDL, Jiří: Otázka zaměstnávání dělníků z Polska na Těšínsku v letech 1945–1947. *Slezský sborník* 108, 2010, č. 1–2, s. 79–91.
- FRIEDL, Jiří: Situace v Českém Těšíně a na Těšínsku v prvních týdnech míru (se zvláštním zřetelem na česko-polské vztahy. In: *Český Těšín 1920–1989. Válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011, s. 42–58.
- FRIEDL, Jiří: Vztahy mezi Československem a Polskem v letech 1945–1949. In: FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: *Rozpačité spojenectví. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Praha 2008, s. 9–339.
- FROMMER, Benjamin: *Retribuce v poválečném Československu*. Praha 2010.
- GAŚSIOR, Grzegorz: Cieślárova platforma – národnostná otázka v Tešínsku v období stalinizmu. *Studia Politica Slovaca*, 2009, č. 2, s. 42–57.
- GAŚSIOR, Grzegorz: Platforma Cieślara – kwestia narodowościowa na Zaolziu w okresie stalinowskim. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 40, 2005, s. 167–203.
- GAŚSIOR, Grzegorz: Vztah Slezské matice osvěty lidové k otázce železničních zaměstnanců na Těšínsku v období první republiky. *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 3, s. 381–401.
- GAWRECKÁ, Marie: Šlonzácké hnutí a Josef Koždoň. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*, řada C, 1997, č. 3, s. 163–175.
- GAWRECKÁ, Marie: Těšínské Slezsko a „šlonzácké hnutí“. *Těšínsko* 53, 2010, č. 3, s. 1–8.
- GAWRECKI, Dan a kol.: *Dějiny českého Slezska 1740–2000*. II. díl. Opava 2003.
- GAWRECKI, Dan: *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*. Český Těšín 1999.
- GODULSKI, Henryk [Krzyszof Nowak]: Na Zaolziu 1 maja 1945 – marzec 1947. *Zeszyty Historyczne*, 1990, č. 91, s. 37–54.
- JANÁK, Dušan: Dopad polské měnové reformy v roce 1950 na Ostravsku. In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892–1993*. Opava 1995, s. 99–104.
- JANÁK, Dušan: K činnosti akčních výborů Národní fronty na Ostravsku v letech 1948–1953. *Časopis Slezského zemského muzea* 40, série B, 1991, č. 3, s. 256–277.
- JANÁK, Dušan: K likvidaci spolků na Českotěšínsku po únoru 1948. In: *Český Těšín. Válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011, s. 59–75.
- JANÁK, Dušan: Neklidná hranice. I. – II. (Slezské pohraničí v letech 1945–1947). *Časopis Slezského zemského muzea* 42, série B, 1993, č. 1, s. 63–75; č. 2, s. 147–168.

- JANÁK, Dušan: Oficjalne formy przygranicznych kontaktów czesko-polskich w latach 1945–1989. In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (ed.): *Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39 – 1945 – 1989*. Warszawa 2009, s. 109–115.
- JANÁK, Dušan: Politická orientace obyvatel Těšínska po roce 1945. *Těšínsko* 34, 1991, č. 1, s. 10–16.
- JELÍNEK, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924*. Opava 2009.
- JIRÁSEK, Zdeněk: K problematice vzniku polských spolků na Těšínsku v roce 1947. *Slezský sborník* 101 (K počtě historika mnichovské konference. Sborník příspěvků k osmdesátinám Bořivoje Čelovského), 2003, č. 3, s. 339–343.
- KACZMAREK, Ryszard: *Polacy w Wehrmachcie*. Kraków 2010.
- KACZMAREK, Ryszard – NOWAK, Krzysztof: Plan „Burza“ na Górnym Śląsku i pograniczu polsko-czechosłowackim. *Acta Historica Neosoliensia* 2. Ročenka Katedry histórie Fakulty humanitních vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica 1999, s. 60–77.
- KADŁUBIEC, Karol Daniel a kol., *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*. Ostrava 1997.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimierz: *Konflikt polsko-czeski 1918–1921*. Warszawa 2001.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimierz: Moje doświadczenia z komunistycznym aparatem represji wymierzonym w słowo pisane. In: ROMEK, Zbigniew (ed.): *Cenzura w PRL. Relacje historyków*. Warszawa 2000, s. 113–120.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimierz: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945–1948*. Warszawa 1990.
- KAPLAN, Karel: *Československo v poválečné Evropě*. Praha 2004.
- KASZPER, Roman – MAŁYSZ, Bohdan (ed.): *Poláci na Těšínsku. Studijní materiál*. Český Těšín 2009.
- KOCUR, Alfred: Z dziejów szkolnictwa. *Zwrot*, 1976, č. 1, s. 33–34.
- KOPECKÝ, Milan: *I. československá tanková brigáda v SSSR. Tankisté československé zahraniční armády na Východní frontě 1943–1945*. Praha 2001.
- KUČERA, Jaroslav: „Žralok nebude nikdy tak silný.“ *Československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948*. Praha 2005.
- KULÍKOVÁ, Ladislava: Československo-polské hospodářské dohody z roku 1947. *Slezský sborník* 90, 1992, č. 2, s. 121–131.
- Leksykon PZKO*. Czeski Cieszyn 1997.
- LUKAŠTÍK, Jan: Boj Komunistické strany Československa o obnovení a výstavbu školství s polským vyučovacím jazykem proti české buržoazní reakci v letech 1945–1948 (Příspěvek k dějinám boje KSČ za důsledné vyřešení národnostní otázky v ČSR naší národní a demokratickou revolucí.). *Slezský sborník* 61, 1963, č. 2., s. 129–145.
- MACURA, Józef: *Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu*. Czeski Cieszyn 1998.

- MAŁYSZ, Bohdan: Jsou Poláci přistěhovalci? O haličských imigrantech a slezských starousedlících. In: KASZPER, Roman – MAŁYSZ, Bohdan (ed.): *Poláci na Těšínsku. Studijní materiál*. Český Těšín 2009, s.
- MAŁYSZ, Bohdan: Zaolží ve 20. století. *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 2, s. 225–231.
- MARCZAK, Tadeusz: *Granica zachodnia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1944–1950*. Wrocław 1995.
- МАРЬИНА, Валентина Владимировна: Через „народную демократию“ к социализму. 1945 – 1947 гг. in: *Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории*. Книга 2. Москва 2005, s. 6–88.
- MARTINEK, Libor: Jak překládat pojem Zaolzie? *Těšínsko* 53, 2010, č. 3, s. 28–30.
- MARTINEK, Libor: Nad paměťmi Henryka Jasiczka. Příspěvek k osobní a skupinové identitě polských obyvatel na českém Těšínsku. *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 4, s. 545–559.
- MISZEWSKI, Dariusz: *Aktywność polityczna mniejszości polskiej w Czechosłowacji 1920–1938*. Toruń 2002.
- Nástin dějin Těšínska*. Praha–Ostrava 1992.
- NĚMEČEK, Jan: *Od spojení k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939–1945*. Praha 2003.
- NOWAK, Andrzej: *Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku)*. Kraków 2001.
- NOWAK, Krzysztof: Z zaolziańskich raportów do Jakuba Bermana. *Pamiętnik Cieszyński*, 1993, sv. 6, s. 104–114.
- NOWAK, Krzysztof: Nieznane źródła do dziejów Zaolzia w archiwach i bibliotekach województwa Śląskiego. *Universitas Ostraviensis. Acta Facultatis Philosophicae. Historica*, 1999, č. 7, s. 221–226.
- NOWAK, Krzysztof: Próby przejęcia władzy na Zaolziu przez Polaków w 1945 roku. *Studia i materiały z Dziejów Śląska*, 1996, sv. 21, s. 157–165.
- NOWAK, Krzysztof: Konsulat czechosłowacki wobec problemu mniejszości słowackiej w Polsce po 1947 r. In: LITYŃSKI, Adam (ed.): *Państwo, społeczeństwo, prawo w dziejach Europy Środkowej*. Katowice – Kraków 2009, s. 545–553.
- NOWAK, Krzysztof: *Leon Wolf (1883–1968). Biografia polityczna*. Katowice 2002.
- NOWAK, Krzysztof: *Mniejszość Polska w Czechosłowacji 1945–1989. Między nacjonalizmem a ideą internacjonalizmu*. Cieszyn – Katowice 2010.
- NOWAK, Krzysztof: *Mniejszość Polska w Czechosłowacji 1945–1989. Między nacjonalizmem a ideą internacjonalizmu*. Druhé, změněné vydání. Cieszyn 2012.
- NOWAK, Krzysztof: Nieznany plan przejęcia władzy na Zaolziu przez Polaków w 1944 roku. *Pamiętnik Cieszyński*, 1994, sv. 9, s. 148–151.

- NOWAK, Krzysztof: *Ruch ślązakowski na Śląsku Cieszyńskim. Šlonzácké hnutí v Těšínském Slezsku*, in: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś. Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku. Český Těšín 2001*, s. 53–68.
- NOWAK, Krzysztof: Ruch koźdoniowski na Śląsku Cieszyńskim. In: WANATOWICZ, Maria Wanda (ed.): *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*. Katowice 1995, s. 25-45.
- NOWAK, Krzysztof: Stefan Wengierow i Matej Andráš – konsulowie „mniejszościowi“ początków komunizmu. In: SZCZEPAŃSKA, Anna – WALCZAK, Henryk – WAŹTOR, Adam (ed.): *Polska między Wschodem a Zachodem. Tom II. W kręgu polityki zagranicznej*. Toruń 2008, s. 195–209.
- PACZKOWSKI, Andrzej: The Polish Contribution to the Victory of the „Prague Coup“ in February 1948. *Bulletin of the Cold War History Project*, 1998, č. 11, s. 141–148.
- PAŁKA, Elżbieta: *Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania na Zaolziu. Od polskiej organizacji religijnej do Kościoła czeskiego*. Wrocław 2007.
- PALLAS, Ladislav: K nacistické národnostní politice na Horním Slezsku včetně Těšínska v letech 1939–45. *Slezský sborník* 79, 1981, č. 4, s. 261–287.
- PALLAS, Ladislav: Nacistická národnostní politika na Horním Slezsku v l. 1939–1945. *Slezský sborník* 79, 1981, č. 1, s. 27–65.
- PAŁYS, Piotr: Uchodźcy z Zaolzia na Opolszczyźnie w latach 1945–1948. *Pamiętnik Cieszyński*, 1992, sv. 4, s. 110–114.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina: Těšínsko v osidlech totalitárního režimu (1945–1968). In: *Český Těšín. Válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011, s. 76–93.
- PAVLÍČEK, Jaromír: „Těšínská otázka“ a její vliv na polsko-československé vztahy v letech 1945–1947. In: KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – KOCIAN, Jiří – KOKOŠKA, Stanislav: *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha 2005, s. 43–48.
- PAVLÍČEK, Jaromír: Český nacionalismus jako jednotící prvek politických stran Národní fronty v polsko-československém konfliktu (1945–1947). *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity*, 2009, č. 16, s. 185–193.
- PAVLÍČEK, Jaromír: Nacionalizm czeski jako element jednoczący partie polityczne Frontu Narodowego w okresie konfliktu polsko-czechosłowackiego (1945–1947). In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (ed.): *Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39 – 1945 – 1989*. Warszawa 2009, s. 30–35.
- PAVLÍČEK, Jaromír: Od konfrontace ke spojení. K československo-polským vztahům v letech 1945–1947. *Universitas Ostraviensis. Acta Facultatis Philosophicae. Historica*, 1997, č. 5, s. 83–130.

- PAVLÍČEK, Jaromír: Znovuobnovená Československá republika v květnu 1945 a polská menšina na Těšínsku. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1996*. Brno 1996, s. 67–72.
- PEHR, Michal: *Cestami křesťanské politiky*. Praha 2007.
- PETRÁŠ, René: *Menšiny v komunistickém Československu. Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948-1970*. Praha 2007.
- PIJAJ, Stanisław: Problém spolupráce českých a polských poslanců ve vídeňské říšské radě v letech 1874–1879. In: AMBROŽOVÁ, Hana a kol. (ed.): *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno 2009, s. 391–398.
- PLAČEK, Vilém: K otázce německé volkslisty na Těšínsku. *Časopis Slezského muzea* 27, série B, 1978, č. 1, s. 97–121.
- PLAČEK, Vilém: Otázka polské národní menšiny na Těšínsku po uzavření čs.-polské spojenecké smlouvy. *Slezský sborník* 69, 1971, č. 4, s. 337–346.
- PLAČEK, Vilém: Otázka polské národní menšiny na Těšínsku před uzavřením čs.-polské spojenecké smlouvy. *Slezský sborník* 69, 1971, č. 3, s. 225–237.
- PLAČEK, Vilém: Politická struktura obyvatelstva na Těšínsku v letech 1945–1948. *Slezský sborník* 70, 1972, č. 2, s. 95–110.
- PLAČEK, Vilém: Problém národních menšin v Československu za války a v letech 1945–1948. *Slezský sborník* 67, 1969, č. 4, s. 433–455.
- PLAČEK, Vilém: Těšínsko po uzavření československo-polské smlouvy. *Slezský sborník* 65, 1967, č. 1, s. 1–19; č. 2, s. 171–186.
- PLAČEK, Vilém: Význam československo-polské spojenecké smlouvy pro řešení vzájemného vztahu Čechů a Poláků na Těšínsku. In: *Československo-polské vztahy v nejnovějších dějinách*. Praha 1967, s. 89–99.
- PLAČKOVÁ, Magda: Pavel Ciešlar a jeho platforma (K polské otázce na Těšínsku na počátku 50. let). *Vlastivědné listy* 21, 1995, č. 2, s. 5–8.
- PLAČKOVÁ, Magda: Poláci na Těšínsku v prvních poválečných letech 1945–1949. *Vlastivědné listy* 21, 1995, č. 1–2, s. 1–5.
- PLAČKOVÁ, Magda: Polské spolky na Těšínsku po roce 1945 a jejich majetek. *Vlastivědné listy* 24, 1998, č. 1, s. 21–24.
- PLAČKOVÁ, Magda: Předvolební taktizování v česko-polských vztazích na Těšínsku v roce 1954. *Vlastivědné listy* 23, 1997, č. 1, s. 12–14.
- PLAČKOVÁ, Magda: Totalitní „vyřešení“ polské otázky na Těšínsku koncem 50. let. *Vlastivědné listy* 24, 1998, č. 2, s. 21–23.
- PLAČKOVÁ, Magda: Tzv. teorie dvou vlastí Poláků na Těšínsku v 50. letech. *Vlastivědné listy* 23, 1997, č. 2, s. 15–17.
- PLAČKOVÁ, Magda: Zneužití tzv. Cieslarovštiny na cestě k „začleňování“ polských spolků do komunistického politického systému na počátku 50. let. *Vlastivědné listy* 22, 1996, č. 1, s. 10–12.

- PLACHÝ, Jiří: Návrat nechtěných spojenců (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR). *Východočeské listy historické* 26, 2009, s. 26–49.
- RUSIN, Stanisław (ed.): *Zaolzie jest nasze. Prawda o Śląsku Zaolziańskim*. Cieszyn Zachodni 1939.
- SIWEK, Tadeusz – ZAHRADNIK, Stanisław – SZYMECZEK, Józef: *Polská národní menšina v Československu 1945–1954*. Praha 2001.
- SOBÓR-ŚWIDERSKA, Anna: *Jakub Berman. Biografia komunisty*. Warszawa 2009.
- STEINER, Jan: Národnost při sčítání lidu v roce 1930 a její zjišťování na Ostravsku. *Slezský sborník* 83, 1987, č. 2, s. 113–132.
- STĘPNIAK, Andrzej: *Kwestia narodowa a społeczna na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX i w początkach XX wieku (do 1920 roku)*. Katowice 1986.
- SZCZEPAŃSKA, Anna: *Warszawa – Praga 1948–1968. Od nakazanej przyjaźni do kryzysu*. Szczecin 2011.
- SZCZEPAŃSKA, Anna: Zagadnienia terytorialne i kwestia współpracy w kontaktach polityków polskich i czeskich w okresie I wojny światowej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* 170, Szczecińskie Studia Historyczne, 1995, č. 9, s. 67–81.
- SZYMECZEK, Józef: *Augsburski Kościół Ewangelicki w czechosłowackiej części Śląska Cieszyńskiego w latach 1945–1950*. Cieszyn 2008.
- SZYMECZEK, Józef: *Vznik Československa a evangelíci augsburského vyznání v Těšínském Slezsku 1918–1923*. Český Těšín 2010.
- SZYMECZEK, Józef: Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku o zachování konfesní a národní odlišnosti v poválečném Československu. *Securitas Imperii* 19, 2011, č. 2, s. 218–236.
- TOMASZEWSKI, Jerzy: In Search of a new Policy. (Poland and Czechoslovakia at the End of 1938). In: SVATOŠ, Michal – VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice (ed.) za spolupráce Williama D. Godseye, Jr, a Ralpa Melvilla: *Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi, CSc.* Praha 2005, s. 517–524.
- TOMASZEWSKI, Jerzy: Spisy ludności w Czechosłowacji w 1921 i 1930 r. jako źródło do badań stosunków narodowościowych. *Slezský sborník* 96, 1998, č. 2, s. 95–105.
- TOMEK, Prokop: Československý zpravodajský úřad 1949–1956. *Historie a vojenství* 53, 2004, č. 3, s. 74–90.
- UHLÍŘ, František: *Těšínské Slezsko*. Praha 1946.
- VALENTA, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava 1960.
- VALENTA, Jaroslav: Český Wallenrod. (Politický důvěrník české Maffie Karel Locher v Krakově v r. 1918.). *Slovanské historické studie* 19, 1993, s. 50–70.

ВОЛОКИТИНА, Татьяна Владимировна: Польско-чехословацкий пограничный конфликт (1944–1947 гг.). *Вопросы истории*, 1998, č. 6, s. 118–128.

VYKOUKAL, Jiří: Cesta k ustavení druhé polské prozatímní vlády v červnu 1945. *Slovanský přehled* 83, 1997, č. 2, s. 153–165.

ZAHRADNIK, Stanisław – RYCZKOWSKI, Michał: *Korzenie Zaolzia*. Warszawa – Praga – Trzyniec 1992.

ZAHRADNIK, Stanisław: Polský kulturně osvětový svaz – Polski Związek Kulturalno-Oświatowy v letech 1947–1989. *Slezský sborník* 96, 1998, č. 1, s. 44–52.

Zaolzi. Polsko-český spor o Těšínské Slezsko 1918–2008. Warszawa 2008.

Zaolzie. Polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński 1918–2008. Warszawa 2008.

Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego. Ostrawa–Praga 1992.

ŽÁČEK, Rudolf: *Projekt československo-polské konfederace v letech 1939–1943*. Opava 2001.

ŽÁČEK, Rudolf: Polityka państwa czechosłowackiego w stosunku do mniejszości narodowych w latach 1945–1948. In: KUFOVÁ, Irena (ed.): *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś / Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínku*. Český Těšín 2001, s. 83–102.

ŽÁČEK, Rudolf: *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1943–1945*. Český Těšín 2000.

Tisk

Československá demokracie 1945–1948

Głos Ludu 1945–1949

Hlas 1945–1948

Nová svoboda 1945–1948

Nové slovo 1945–1948

Těšínské noviny 1945

Czechs and Poles in Cieszyn Silesia 1945-1949

Summary

Relations between Czechs and Poles in Cieszyn Silesia represent a complex aspect of our common Czech-Polish history. For a number of reasons, these relations during the 20th century were often dominated by a conflict whose roots historians have attempted to untangle and present to the public. Most of their attention has been focused on the years 1918-1920, when contention over Cieszyn Silesia broke out between Czechoslovakia and Poland. We have registered less interest in other periods no less important within the modern history of Czech-Polish relations in Cieszyn Silesia, among which certainly belong the first years following the Second World War. Gaining familiarity with the relations between Czechs and Poles in Cieszyn Silesia is at the same time very important also within the context of studying Czech-Polish relations in general.

This subject has not as yet been greeted with enthusiastic interest by Czech historians, and thus the elaboration of a monographic study would be most timely. However, this is not the only justification for it. According to the Košice Government Program, the new post-war Czechoslovakia should have become solely a state for Czechs and Slovaks; a state where minorities, who were considered as disloyal and one of the reasons for the demise of the prewar republic, would have no place. When discussions of minorities in the Czech lands in the years after the Second World War were taking place after 1989, interest was mainly focused on questions concerning the displacement of the Sudeten Germans. This could create the impression that the country in the period of the so-called Third Republic was only resolving the issue of the existence of that particular minority community within its territory.

This book attempts to demonstrate that within the Czech lands – specifically, in Cieszyn Silesia – there lived (and still live today) members of the Polish ethnic group who on the one hand were, in a similar manner to the Sudeten Germans, accused of disloyalty to the prewar ČSR. However, disposing of them in the same way the German-speaking inhabitants were eliminated was not possible, for a great many reasons. In this work readers will find not only a detailed explanation of the reasons why the Poles ultimately remained in Czechoslovakia, but also an analysis of all the important events that together gave shape to relations between Czechs and Poles in Cieszyn Silesia. The interpretation also takes into account the influence of relations between both groups of inhabitants upon the domestic political situation and the contending parties within the National Front. From the sources that have been discovered it is therefore possible to state that the question of the Cieszyn Silesian Poles

projected itself significantly onto other political struggles, especially between the Communists and the National Socialists.

We also introduce proposals that were put forth by the Czechoslovak administration and political parties for solving the Polish question in Cieszyn Silesia, plans for expulsion of the Poles who had come into Cieszyn Silesia after its annexation to Poland in 1938, and the role of the Polish Embassy in Prague and the consulate in Ostrava, (for both diplomatic agencies affected the lives of Poles in Cieszyn Silesia). Nor do we neglect the impact of the Czechoslovak-Polish treaty and in particular the supplementary protocol appended to treating the situation of the Poles in Cieszyn Silesia. Nor is the impact of the Czechoslovak-Polish treaty neglected, and in particular the supplementary protocol appended to it that treats the situation of Poles in Cieszyn Silesia.

At the same time it is clear that the question of the Polish minority had a significant influence in forming the relationship between Czechoslovakia and Poland. Therefore, our treatment of the subject is embedded within the wider context of Czechoslovak-Polish relations, of which it is an integral part. The time frame for the analysis was also selected with this fact in mind. This especially pertains to the year 1949, where the analysis ends. In March 1949 the two-year time limit for the supplementary protocol of the alliance treaty which, among other things, also resolved the question of the position of the Poles living in Cieszyn Silesia elapsed. On the Polish side, March 1949 represented an opportunity to evaluate how the fulfillment of the minority clause of the protocol had been carried out. At the same time, it also represents closure for one of the stages in the development of relations between Czechs and Poles in Cieszyn Silesia, which, precisely for the reason of their wider significance for Czechoslovak-Polish relations in general, thus become a milestone much more appropriate than events of purely regional significance that took place in the same year. (For example, the creation of the Polish Sokol board and the Czech-Polish cooperatives), or, on the other hand, other events that had greater significance for Czechoslovak society as a whole, but did not have as much for Czech/Czechoslovak-Polish relations (February, 1948).

During the first weeks after liberation the Czechoslovak government did not have a comprehensive grasp of the events that had played out in Cieszyn Silesia, and the special commission that was sent to determine what the situation was only confirmed that Cieszyn Silesia was suffering from myriad problems that were not only ethnic, but also economic. Whereas the latter troubles were possible, within the given circumstances, to gradually eliminate, the former represented a conundrum whose solution was not as easy. The behavior and thinking of both Czechs and Poles were too much influenced by the events of the recent past (the partitioning of Cieszyn Silesia in 1920 and the annexation of Cieszyn Silesia to Poland in 1938), which inflicted a deep and at the same time very sensitive wound. The Poles did not understand what a great trauma (which, in time, even developed into an obsession) the fall of 1938 and events in Munich

represented for the Czechs, who also included the secession of Cieszyn Silesia to Poland in their litany of wrongs. And conversely, the same held true in the case of the partitioning Cieszyn Silesia in 1920, which the Poles perceived in the same way as the Czechs had Munich. These historic events greatly encumbered the capability of the two ethnic groups to live together, and often had a decisive influence on how relations between them took shape. Neither side was willing to admit that it had committed mistakes and injustices in its relations toward the other. In other words: it was only possible to find a way out on the condition that large measures of tolerance and understanding could be applied. These were often missing and it was obvious that the old wounds would heal only very slowly.

Among the political parties of the National Front, only the KSČ cultivated a positive relationship with the Poles. The others adopted entirely or only rather somewhat negative attitudes toward them and at the beginning would not even accept Poles as members. Although the Social Democrats and Czechoslovak People's Party (Lidovci) eventually began accepting Poles into their ranks, the National Socialists naturally remained uncompromising in this and gradually created a name for themselves as the party that defined itself most sharply against the Poles. The Communists profited from this situation and thereby, thanks to the Poles, strengthened their member base in Cieszyn Silesia. And it was due to the KSČ that Poles were able to take up positions in the national committees and thus influence events in the region.

Soon the leading representatives of the KSČ determined that they were handling a double-edged weapon. On the one side, they could be pleased by the swelling of their membership base, but on the other, they were setting their new members up against not only potential voters of Czech nationality but also part of the Czech members of the party in Cieszyn Silesia. For these people very often did not evince the accommodating approach of the KSČ's leadership vis-a-vis the Polish minority, and they were deaf to appeals to Slavic solidarity. The other parties of the National Front also criticized the Communists' accommodating attitude toward the Poles, particularly the National Socialists. Therefore, it is no wonder that policies for the Polish minority – to what extent and whether actually at all to permit minority schooling, how to approach the renewal of former Polish associations, the use of Polish language in administrative offices, etc. – gradually became the subject of heated political debates and battles in print media, chiefly between the Communists and National Socialists (and then with the Social Democrats and Czechoslovak People's Party to a lesser extent). For these reasons the situation in Cieszyn Silesia was characterized by the following factors: while, for example, as summer was turning to fall in 1947 public discussion in Czechoslovakia was dominated by the Krčmaň affair, the tax on millionaires, the Slovak "conspiracy", in Cieszyn Silesia the political waters were boiling over questions of opening up Polish schools, rehabilitating holders of the so-called Volkslist, and the return of property to former Polish associations. The problem of the

Polish minority and its rights in this way became in Cieszyn Silesia significant force in the pre-February political struggle.

The question arises as to whether any other ethnic group found itself in the same situation as the Poles in Czechoslovakia. It seems that not at all. Ukrainians were perceived as an ethnic group loyal to Czechoslovakia. The Hungarians in southern Slovakia, similarly to the Poles, were accused of taking part in breaking apart prewar Czechoslovakia. Additionally they were not counted among the Slavic nations, and belonged among the defeated countries. Like the Sudeten Germans, Hungarian residents were stripped of their citizenship and their property was confiscated. Plans for a complete expulsion of the population, however, were not carried out in the end. Hungary still existed as a state formation, which had, moreover, embarked upon the path of Sovietization. The Czechoslovak government therefore had to hold negotiations with Budapest on the further fate of Hungarians in Slovakia, in which a transfer of inhabitants was agreed upon that did not in the end achieve such results as Prague would have wished. In many regards the Hungarians found themselves in a worse situation than the Poles, but a change for the better took place (similarly as in Cieszyn Silesia) only after February 1948, for in the year 1949 Hungary and Czechoslovakia concluded a treaty of alliance. Here Hungary was able to bring pressure to bear as a befriended neighbor, and Moscow also acted upon them indirectly. By contrast, the Germans who had been expelled could not seek any backup from their fatherland and their position sometimes appeared to be that of serfdom. They had to submit to forced migrations, they did not have state citizenship, and it was not until the post-February reality sank in with the growing need for labor and slogans of proletarian internationalism that a certain degree of improvement in their situation was achieved. It is therefore clear that the position of Poles in Cieszyn Silesia was unique and did not have any equivalents in Czechoslovakia.

The Poles looked upon the events of February 1948 with hope and their support for the Communists was at that time altogether logical. For it was only the KSČ that afforded them the chance of fulfilling their desiderata. For example, in the first months after February the speedy opening of Polish preschools really seemed to attest to their promises. However, nonetheless as early as the fall of 1948 it was clear that the Communists were not committed to allowing too great an extent of independence to Polish organizations, and, on the contrary, they were steering all development toward centralization and resolving all issues along party lines. At the same time, it is possible to track Poland's gradual loss of interest in its compatriots in Cieszyn Silesia stemming from an unwillingness to allow relations with its southern neighbor to deteriorate because of them. Despite that, most Poles perhaps believed that under the new conditions they would do better. Further developments, however, proved them wrong.

Translated by Melinda Reidinger

Obsah

Úvod	3
1. Východiska a hlavní směry dosavadního bádání	3
2. Cíle práce	6
3. Metody výzkumu a zpracování	7
4. Struktura práce	9
5. Výsledky práce	9
6. Aplikace výsledků práce	15
7. Důležitější dílčí studie publikované uchazečem k danému tématu	16
8. Seznam použitých pramenů a literatury	17